

Др Драгана ПЕТРОВИЋ
Институт за упоредно право Београд

UDK 343.326
Оригинални научни рад
Примљено: 20.02.2014.

Покушај одређења универзално прихватљиве дефиниције тероризма

Апстракт: Због тога што постоје одређени „превиди“ у дешифровању унутрашње природе тероризма, потребно је да се нагласи како ова појава веома често (подразумевајући њен злочиначки елемент) обухвата и елементе политике, ратовања, пропаганде. Испитујући њихове спољашње манифестације, терористичке акције, на неки начин и понекад, подсећају на ратне злочине: нападају се цивили, заробљавају се таоци, људи се киднапују и прети им се смрћу. Међутим, до сада је изостајала политика подршке да се терористички акт дефинише као мировни еквивалент ратним злочинима. Аутор текста у раду наглашава да конкретна чињеница баца снажно светло на тумачење и разумевање појаве коју истражујемо и овде коментаришемо. У једном ширем смислу, ова чињеница баца светло и на природу света у коме живимо: карактер политичких система, неједнака расподела моћи, различити утицаји светских технолошких, економских, војних, политичких и културних сила на положаје одређених држава, тј. репертоар промена који је последњих година кулминирао у жестоке конфликте између неких нација... Управо из овог упућивања понекад се стиче утисак да недостатак консензуса око правог, истинитог и коначног дефинисања тероризма није последица концептуалних разлога или забуне, већ је, пре свега и искључиво – политички узрокован и условљен.

Кључне речи: насиље, застрашивање, мотивација, двоструки стандарди, обичан криминалац или политички преступник.

Зашто је тако тешко дефинисати тероризам?

Мало је речи које су се тако снажно наметнуле у нашем свакодневном речнику. Попут речи интернет, и тероризам се нашао се у широкој употреби, а да се, заправо, и не зна шта она конкретно значи. Ове непрецизности су настале и као последица непрецизне употребе ове речи у медијима, који покушавају да нам у ограниченом времену или простору

пренесу неку комплексну поруку, и то тако што се најразличитије форме насиља једноставно етикетирају као – тероризам (нпр., бомбардовање неке зграде и атентат на председника, масакр становништва који је извршила нека војна јединица, тровање становништва неким производом из супермаркета, намерна контаминација лекова у некој дрогерији и сл., називају се истим именом – тероризам).¹

Тероризам у данашњем смислу речи је фундаментално-политичке природе. Нераскидиво је повезан са речју сила (моћ) – трагањем да се постигне моћ, стицањем моћи, употребом силе и сл., а све то у циљу остваривања политичких циљева. Тероризам је, такође, насиље или претња насиљем, која се користи у директној служби неког политичког циља или постизања политичког циља. Када се овај суштински део разјасни и расветли, онда разумемо и још једну дефиницију терористе коју је дао ОЕД: терориста је свако ко покуша да наметне своја гледишта системом присилног застрашивања. Ова дефиниција подвлачи још неке од темељних карактеристика тероризма, а то је да је он планиран, срачунат и систематичан чин (Whittaker, 2003:4-5).

Према Хофману, тероризам је срачунат процес који је у бити политичке природе. Овај аутор описује промене у значењу овог термина, промене у томе како терористичке организације гледају на себе, промене у њиховим моделима понашања, без обзира да ли се ради о домаћем или међународном тероризму. У пежоративном смислу, овај термин се често забуном замењује са герилским начином ратовања, или са обичном врстом криминалитета. Према Хофмановом мишљењу, карактеристикама које описују терористу треба додати и степен интелектуалне жестине и алтруизма (Whittaker, 2003:4-5).

Ако узмемо у обзир све ове јасне смернице, зашто је онда тешко дефинисати тероризам? Можда зато јер се само значење овог термина током последњих двеста година значајно мењало.

¹ Конфузија настаје са конвенционалним речником, а одражава се чак и у наслову овог рада. Ко жели да брани било које друго становиште осим хватање и кажњавања терориста? Експлицитна употреба речи терориста сужава нашу перцепцију људи који делују на ужасан начин. Они су терористи, дакле, починиоци зла. Јасно и једноставно. Имплицитно, овај термин нас подстиче да мислимо неутрално и у садашњем времену, да се фокусирамо на појединачне актере игноришући и прошлост и будућност у погледу детаљсања. Како је то приметно Christopher Hitchens, ова етикета прикрива реалност и осиромашује језик и чини баналним сваки разговор о рату, револуцији и политици.

Овај приступ, наравно, подразумева да смо способни да направимо разлику између чина тероризма и других насилних тактика; у противном, тероризам постаје само реторичко оружје којим нападамо групе које користе насиље у сврхе са којима се не слажемо. Дебате око дефинисања тероризма могу представљати облик интелектуалне онаније – доносе уживање, али не урођују плодом. Па, ипак, треба да уложимо напоре да спасемо ствар из руку полемичара (Sederberg, P. C., (2003). *Global Terrorism: Problems of Challenge and Response, The New Global Terrorism, Characteristics Causes, Controls*, p. 268).

Али, хајде да у том правцу будемо нешто прецизнији.

У стручној литератури на питање „шта је тероризам?“², налазимо низ различитих одговора, гледишта и оријентација. Покушали смо да их систематизујемо и тако омогућимо бољи преглед и увид у проблем и карактер ове изузетно опасне појаве. У том контексту издвојићемо неколико дефиниција.

Проблем дефинисања тероризма мучи међународну заједницу годинама. Генерална Скупштина УН је у неколико наврата заказивала међународне конференције управо са циљем да се разреши овај проблем, тј. баш да би се тероризам дефинисао и издиференцирао од легитимних аката националне борбе за ослобођење. Нажалост, општу дефиницију тероризма је било тешко достићи... Данас се поново јављају одређени напори како би се достигао међународни консензус у дефинисању тероризма, а које би потекло од постојећих дефиниција ратних злочина (као заобилазни пут, преко „мочвара и бара“) (Scharf, 2000:135).²

Тероризам се манифестује низом веома разноврсних криминалних активности срачунатих да доведу до људских жртава, или до оштећења имовине и других добара и интереса. Али, дефиниције могу да постану стандарди само ако се свака околност појединачно анализира. Дефиниције које следе обележавају његову карактеристичну суштину само у погледу крајњих циљева, а не дефинишу га са аспекта идеологије, или начина на који се терористичке акције изводе. Пре се може рећи шта тероризам није, него тачно навести шта тероризам јесте.

Дефиниције које следе само делом илуструју са колико се проблема одређена лица, групације и организације суочавају у покушајима да дешифрирају унутрашњу природу тероризма у савременом свету.

Под тероризмом се подразумева стратегија насиља смишљена да изазове страх у одређеном сегменту неког друштва (Bassiouni, 1981).

Тероризам представља коришћење насиља против мањег броја људи у циљу застрашивања већег броја људи, или што би рекли древни Кинези: убиј једног да би застрашио 10.000 других (Clutterbuck, 1986).

За једног терориста, за другог свети ратник. За једног јеретик и неверник, за другог борац за истинску веру (Cooley, 2000).

Тероризам је алат који треба искористити, средство за постизање

² Уједињеним нацијама је тешко да достигну минимум консензуса у дефинисању тероризма. Одређени (мањи) број држава чланица УН унеколико сужава уобичајено значење тероризма тако што искључује разне варијанте оружане борбе, сматрајући да национално ослобађање и покрете отпора против стране окупације не треба етикетирати термином „тероризам“. Други, пак, у дефинисању тероризма инсистирају на таквом концепту подразумевајући под тим „средство којим се борба води, а не циљ“. У одсуству консензуса, Уједињене нације су се одлучиле за такву теоријску позицију у којој се одражава средњи приступ у тумачењу тог особеног феномена (Pino Arlacchi (2000). Opening Remarks: Proceedings of the International Conference on Countering Terrorism Through Enhanced International Cooperation Courmayeur, Mont Blanc, Italy, 22-24 Septembar, 2000).

циљева за многе врсте политичких активности.

Тероризам представља систематско застрашивање употребом силе, обично да би се постигли неки политички циљеви. Користи се да се створи клима пуна страха (Wieviorka, 1993).

Религиозни тероризам поприма трансценденталну димензију, а његови починиоци нису оптерећени политичким, моралним или практичним ограничењима која могу утицати на друге терористе (Williams, 2002).

Како нам је у првом реду стало да створимо аналитичну и корисну дефиницију, да истражимо смисао и суштину тероризма „до краја“, овде је било неопходно осветлити тај феномен и из следећих перспектива.

Реч терор (страх, ужас) је латинског порекла и значи „задавање страха, изазивање страха, трепета, ужаса, страве, језе; примена насиља све до физичког уништења противника... Тероризам је вршење терора, владање застрашивањем, тиранија, уништење противника најокрутнијим средствима (прогони, угњетавање, убијање)“ (Клајн, Шипка, 2010).

Терористичке акције су демонстративне, спектакуларне и театралне, а жртве су обични пиони у овој терористичкој игри (Hacker, 1981).

Тероризам је коришћење насиља против цивила од стране опозиционих снага на домаћем, или на међународном нивоу (Halliday, 2001).

Тероризам чине планирани чинови насиља који се употребљавају искључиво у политичке сврхе, који су усмерени против установљених државних или организационих тела и који укључују релативно мали број конспиратора (Hamilton, 1978).

Тероризам, у сваком случају, може да буде стратегија, а не само тактика или случајан догађај. Тероризам је одабран у одређене сврхе и представља главно средство за постизање политичких циљева (Harmon, 2000).

Невладин тероризам представља смишљену и систематску употребу широко распрострањеног офанзивног насиља, смрти и деструкције усмерене на владине службенике, опште становништво, јавно и приватно власништво у циљу приморавања појединаца, група, заједница, економских субјеката и влада да промене своје постојеће понашање и политику и повинују се политичким захтевима терориста (Herman, Van der Laan, 1981:119-146).

Под тероризмом се подразумева серија смишљених активности директног психолошког насиља које имају за циљ да систематски произведу ефекат панике и хаоса, а које се спроводе у оквиру неке политичке стратегије (Hess, 1981).

Тероризам представља политичко насиље против истинских демократија (Neuman, 1998).

Тероризам је увек и неминовно у вези са силом (Hofman, 1998).

Терориста за једнога је терориста и за другога. Сви терористички акти су злочини и представљају кршење правила ратовања, уколико је рат уопште и присутан (Jenkins, 1978: 3-10).

Тероризам се може искористити да креира атмосферу очаја или страха и да пољуља веру обичних грађана у њихову владу и њене представнике (Leiser, 1977).

На тероризам се гледа као на прибегавање насиљу у политичке циљеве од стране неовлашћених и невладиних актера који крше прихваћене кодове понашања (Lodge, 1982).

Коришћење или претња коришћењем страха који би био изазван изразитим насиљем у политичке сврхе од стране било које групе или појединца (Mickolus, 1980).

То је чин политичког насиља, али тероризам успева да избегне ову дефиницију када се улепша додавањем политичког значења препуног прича о вредностима (Miller, 1980).

У *Oxford English Dictionary* смисао и суштина тероризма је одређена на следећи начин: „Тероризам; системи терора. 1. Владавина застрашивањем, какву је спроводила партија на власти у Француској за време револуције 1789-1794. 2. Политика која има за циљ да терором уништи оне против којих се примењује; употреба метода застрашивања; чињеница примене терора или стање подвргнутости терору. Терориста је политички термин; примењује се за јакобинце и њихове представнике и партијске припаднике у Француској револуцији, посебно за оне који су повезани са судовима у току владавине терора; свако ко покушава да наметне своје ставове системом застрашивања.“³

Тероризам подразумева противзакониту употребу силе и насиља против особа или имовине у циљу застрашивања или вршења притиска на владу, цивилно становништво или неки други сегмент друштва ради постизања политичких или социјалних циљева (FBI).

Тероризам је срачунато коришћење насиља, или претње насиљем, да би се произвео страх у циљу вршења притиска или застрашивања влада или друштва ради постизања циљева који су махом политичке, религиозне или идеолошке природе (Министарство одбране САД).

То је планирано, политички мотивисано насиље усмерено ка невојним циљевима, изведено од стране паранационалних група или тај-

³ У свом ужем и специфичном значењу тероризам је „сматран пежоративним изразом, тако да се у називима акције и реакције потцртавају одреднице као што су слобода, одбрана, ослобођење, армија и праведна освета.“ Уз напомену да се о терору и тероризму стално износе нове дефиниције, аргументи и контрааргументи, створен је утисак да сви (без обзира на различитости одређене друштвено-политичким и религијско-културолошким приступима овом проблему), и мале скупине, читави народни покрети и државни режими, користе тероризам у већем или мањем обиму као инструмент „праведне борбе“. Видети опширније - Pinjo, E., *Islamski terorizam*, <http://www.mm,cp.ba/printart123.html>

них агената са циљем да се изврши утицај на јавност (амерички State Department).

Тероризам представља коришћење силе ради постизања политичког, религиозног или идеолошког циља у акцијама које укључују озбиљно насиље над појединцима или имовином (Влада Велике Британије). Члан 1 Закона о спречавању тероризму, 2000, Велика Британија, даје ширу и детаљнију дефиницију.

1. У овом закону тероризам означава употребу или претњу терористичком акцијом када:

- а) та акција спада у оне описане у подпараграфу 2;
- б) је коришћење силе срчанато да утиче на владу да пружи неке уступке или да заплаши јавност;
- ц) је коришћење силе предузето у сврху постизања неког политичког, религиозног или идеолошког циља;

2. Акције које спадају у овај подпараграф су:

- а) акције које укључују озбиљну употребу насиља против појединаца;
- б) акције које укључују озбиљно уништавање имовине и добара;
- ц) акције који угрожавају живот других људи;
- д) акције које стварају ризик за здравље или сигурност људи;
- е) акције које могу озбиљно да угрозе рад телекомуникационих и електронских система;

3. Коришћење насиља или претња насиљем која подразумева употребу ватреног оружја или експлозива;

4. Овај подпараграф обухвата све претходно наведене акције које се врше ван територија Велике Британије;

5. Овај подпараграф укључује осврт на акције које су извршене ради стицања користи неке одређене организације (Walker, 2002:20-21).

Све наведене формулације опредељене различитим критеријумима ипак имају много тога заједничког (имају основно језгро). Такође, постоји и доста различитих становишта.⁴ Осврнимо се посебно само на неколико последњих.

На овој листи дефиниција очигледно постоје разлике у стављању акцената на различите ствари. Неке дефиниције (оне званичне) рефлектују институционалне позиције. ФБИ, на пример, ставља нагласак на

⁴ Институционалне дефиниције стављају нагласак на незакониту употребу силе и на кривична дела против имовине, добара и инфраструктуре. Влада САД се 2001. из све снаге трудила да изрази своје гнушање према онима који су се усудили да им, пред кућним вратима, нападну вековима неговане симболе демократије и државног уређења. Академици, психолози, криминолози и новинари су посебно обазриви када у својим дефиницијама наглашавају узроке због којих је политички активизам постао насилан, као и то да су претње терориста учиниле јавност веома рањивом (Whittaker, 2003:4-5).

силу и незаконитост, као и на прекршаје против имовине ради постизања социјалних и политичких циљева. State Department ставља акценат на то да су акције претходно планиране. Помиње се и потенцијална политичка мотивација паранационалних група. Не помиње се спонтано насиље, нити се разматрају психолошки моменти претњи. Министарство одбране САД у том смислу поступа свеобухватније и придаје једнаку важност и стварном и претећем насиљу, даје шири обим мета тако што у могуће мете не сврстава само владе, већ и цела друштва. Дефиниција владе Велике Британије је дата у закону који се нашао пред Парламентом 1999. године. Постоји контраверза да је ова дефиниција преширока и да може довести до тога да влада ограничи, или чак одбаци легитимна права великог броја група да протестују. Један број аутора ставља акценат на стратегију застрашивања којом се усађује и распирује страх и осећање личне рањивости међу цивилном популацијом (психијатар Reich), док се неки аутори фокусирају на употребу намерног застрашивања наводећи као примере утицаја ставове и понашања (Sederberg). Најзад, неке дефиниције су пуне емотивног набоја и осуђујућег негодовања (Whittaker, 2003:3-4).

На овом месту важно је приметити да постоји читав низ различитих проблема који блокирају напоре да се тероризам „коначно дефинише“. Прво, ту је разумљива, али збуњујућа тенденција да се помешају објашњења, оправдавања и прекори са многим дефиницијама. Друго, конфузија између акције (тероризам), актера (терористе) и ефекта (терора) негативно утиче на нашу способност да направимо разлику између тероризма и веће класе насилног понашања чији је он део. Коначно, опција да се фокусирамо на различите подврсте тероризма (нпр., пиратерија у ваздуху, самоубилачка бомбардовања), не објашњава шта је то у тим подврстама што појединце мотивише да постану терористи. Мада бисмо могли да формулишемо одређену политику реаговања на одређене терористичке активности, били бисмо приморани да обуставимо трагање за већим општим разумевањем и стратегијом (Whittaker, 2003:4).

Опште карактеристике основног појма

Полазећи само од спољашњег одређења, дакле занемарујући овде нијансиране разлике у прецизном омеђавању значења термина „тероризам“, показао се висок степен сагласности у следећем:

- тероризам је стратегија насиља смишљена да би се постигли жељени резултати ширењем страха и несигурности;
- ту се ради о незаконитом коришћењу силе или претње силом и кроз континуирану кампању или путем спорадичних инцидената;

- ту се ради о смишљеној употреби насиља над цивилима и невојним циљевима;
- ту су моћ и сила нераскидиво укорењени у политичко насиље – од њиховог стицања, преко манипулисања, до саме употребе да би се постигао ефекат промена;
- револуционарни тероризам има за циљ да доведе до комплетне промене у држави;
- подреволуционарне стратегије имају за циљ да доведу до политичких промена, а да при томе не дође до колапса политичког система;
- овде се, једном речју, ради о притајеним активностима које су пажљиво планиране у погледу циљева, средстава за њихово постизање, мета напада и приступа акцијама;
- циљеви могу бити политички, друштвени, идеолошки или религиозни – без њих би се терористи сматрали обичним делинквентима и криминалцима;
- терористичке акције обично изводе поднационалне групације, а понекад и усамљени појединци посвећени неком циљу;
- важан циљ ових акција је да се постигне максималан публицитет;
- зоне активности обухватају специфичну државу, специфичну локацију или неки посебан сегмент друштва; оне брзо добијају транснационални карактер јер одједи акције превазилазе границе неке земље.

Како год се различито дефинисао, само површан поглед на наведену листу указује нам на опште неодобравање и спремност на осуду ове неконтролисане и необуздане, пре свега, безобзирно разарајуће појаве савременог света. Уствари, тиме се опет долази до почетка, те као да се разумевање тероризма врти у зачараном кругу, због чега морамо још једном резигнирано да констатујемо да се под разноврсним дефиницијама тероризма једино упозорава на његов нужан општи оквир. Отуда ћемо само назначити теоријску проблематику „садржине и динамике“ којом ћемо се бавити у наредном делу текста који је посвећен управо овим сегментима у објашњавању означене тематике.

Дефиниција тероризма је због политичких неслагања крајње неодређена. С друге стране, закон је по самој својој природи дужан да обезбеди ауторитативно одређење криминалних активности. Међутим, увек постоји опасност да политички мотивисан лингвистички опортунизам произведе просто етикетирање овог термина.

Изгледа да је тероризам, као деривација речи терор којој је додат суфикс -изам, добио значење какво и заслужује. Међутим, много тога за-

виси и од аспекта у ком се користи. Разлике у гледиштима се могу очекивати између власти које су одговорне за ред и мир, посматрача који су били сведоци ових активности (непосредно, „из прве руке“, или преко медија), као и самих жртава и терориста. Сви се они посебно одређују према тероризму (Whittaker, 2003:2-4).

Власти морају да се ухвате у коштац с облицима понашања за које сматрају да превазилазе границе обичних протеста и демонстрација. Стога држава реагује брзо да би уклонила претњу реду, миру и безбедности. Овакав приступ у ком се не дозвољавају „неразумне активности“ оставља мало простора за разматрање истинских, унутрашњих узрока.

Природно је да посматрачи не одобравају смртоносне, злонамерне и антидруштвене облике понашања. Међутим, често се међу конзервативним медијима сваки жустрији облик понашања карактерише као злонамеран, па се термин тероризам често употребљава да опише читав низ изражавања, протеста, као што су хулиганство навигача, улични немири или изгреди особа у пијаном стању.

Жртве, без обзира да ли су биле мета, или су невино настрадале, гледају на насиље у ком су и саме биле актери као на драматичан крај јер им је тим чином било угрожено „здравље, мобилност, чак и живот“. Када се политичким насиљем ограничава слобода кретања људи (као, на пример, случај са Палестинцима и Израелцима), тада терористичке операције представљају искључујући фактор којим се крше основна људска права, а велики број људи се унесрећује у правом смислу те речи.

Терористи се називају деструктивним манијацима, особама искривљеног ума и неодговорним прекршиоцима свих кодова цивилизованог понашања. Док је јавност склонија да се бави последицама, а не узроцима терористичких активности, посебно када су у стању шока, они који су прибегли политичком насиљу не прихватају да буду етикетирани као терористи и труде се да докажу да нису имали другог избора осим да овако реагују да би скренули пажњу на своје идеалистичке, понекад чак и алтруистичке циљеве.

Према томе, јасно је да је значење термина тероризам и терориста многоме опредељено, односно детерминисано приступом и углом гледања оних који их дефинишу.⁵ Такође се не могу искључити ни многобројне предрасуде. Уосталом, можда о томе најбоље говори гледиште професора Richard-a Falk-a, који је у једном интервјуу 1997. рекао да се „терористи често поједностављено посматрају кроз призму самопоштења и морално-правних принципа где се наглашавају позитивне вредности западног система које угрожава необузвано политичко насиље“ (Whittaker, 2003:2-5).

⁵ Дефиниције терористичких аката дајемо ми, сведоци који су искусили терор, а не они који их спроводе.

Дакле, проблеми у одређивању смисла и суштине тероризма остају. Суочена са недостатком једне опште прихватљиве, универзалне дефиниције, свака држава може да потпише декларацију против тероризма, а да не мора у потпуности да извршава и своје преузете обавезе у пракси. Државе које су потписале Конвенцију о борби против тероризма често дефинишу тероризам на различите начине (принцип „двоструких стандарда“). На пример, терористичка активност у оквиру својих државних граница се ригорозно кажњава, док се насилне политичке активности које се дешавају на територијама неких других држава не сматрају фанатичним, или се чак игноришу. С друге стране, неопходно је обезбедити минимум основне сагласности (макар дати координате) бар око оквирне дефиниције која терористичке активности одређује као намерну употребу насиља ван бојног поља, усмереног на цивилно становништво ради постизања одређеног политичког циља. Брутални напади ове врсте би се сматрали варварским и неприхватљивим обликом понашања. Они не би имали ништа заједничко са конвенционалним вођењем рата између сукобљених војних сила чије карактеристике, принципе и ограничења стриктно дефинишу Женевске и Хашке конвенције. Они би такође требало да се разликују од герилског начина ратовања, које се, како смо раније нагласили, знатно разликује од тероризма, јер су овде мете војни, а не цивилни циљеви.⁶

Наравно, у теорији и пракси превладава мишљење да је у циљу бољег разумевања овог феномена неопходно проширити контекст у ком се он посматра, истражује, тј. тумачи и објашњава. Ово можемо илустровати са два примера. Први – крхки споразум у Северној Ирској: оваква трагична слика и претпоставка зашто терористи још увек лутају улицама Даблина једино има смисла ако се узме у обзир сећање на дугогодишњу дискриминацију, конфронтацију и борбу које су потпомогнуте квазирелигијским митовима о мучењима и жртвовању. Овакав ирски контекст се временски протеже годинама уназад и садржи елементе енглеске колонијалне доминације, војно-политичке борбе међу екстремистима из ривалских фракција и континуиране борбе за људска и грађанска права. Они који су у оваквом контексту прибегли тероризму су сматрани патриотама. Која би алтернатива овде била могућа?

Нетолеранција, сумњичавост и насилни испади још увек играју главну улогу у подели католичке и протестантске цркве и успоравању

⁶ Различите речи и ставови се уплићу у значење речи тероризам, посебно када се јаве тешкоће у покушају разликовања терориста и гериле и бораца за слободу. Између ова три термина постоје разлике у погледу примене насиља:

- мете терориста су цивили;
- герилци нападају војнике и војне званичнике и објекте;
- борци за слободу воде кампању у циљу ослобађања свог народа од диктаторског режима или окупаторске силе. (Whittaker, 2003:2-5).

мировних процеса. Овде се поставља питање да ли је тероризам на овом простору постао уобичајено стање које је толико трајног карактера да укида могућност коначног решења.⁷

Други пример потребе за разумевањем ширег контекста је ситуација у данашњој Шпанији. Истрајност Баскијаца у терористичким акцијама на северу Шпаније представља, за сада, праву енигму. Баскијци представљају поносну националну заједницу чију је жељу за аутономијом брутално угасио Франко тридесетих година прошлог века. У умовима многих Баскијаца прибегавање герилским облицима ратовања је морално оправдано, због чега су се у протеклих 40 година они груписали у различите организације као што су ЕТА и Револуционарни покрет Баскијаца за национално ослобођење. Како су полетни ослободиоци били бескрупулозно сасечени од стране безбедносних снага, герилци су престали да се фокусирају само на војне циљеве и постали терористи који бомбардују и убијају цивиле. У овим акцијама су страдали и многи баскијски цивили. Многи Баскијци данас схватају да је недискриминисано насиље контрапродуктивно. Многи се изјашњавају да је тероризам нешто што не желе. Коначно, додељена им је и одређена уставна аутономија.

Пружајући шири оквир за разумевање, у објашњавању ове теме отворио се још један проблем. Наиме, тероризам традиционално подразумева „двосмерну борбу“ између групе терориста с једне стране, и неке суверене државе, с друге стране. Међутим, у савременом свету пажњу привлаче државе које користе терористичке организације како би на међународном плану промовисале своје интересе.⁸

Овде треба још једном нагласити да недостатак консензуса око дефинисања тероризма на интернационалном нивоу значајно омета ефикасну борбу против њега. Прецизније, међународна сарадња усмерена на онемогућавање држава да „спонзоришу“ тероризам је слаба. У многим случајевима владе које финансирају терористичке акције су ауторитарне, а њихови народи нису заинтересовани да им супротставе, или им чак пружају

⁷ Прошло је већ три године од када је сенатор George Mitchell долетео из Washingtona у нади да би његове дипломатске способности преговарања могле уродити плодом. Никаква политика смањивања наоружања није умањила значење термина тероризам у Северној Ирској. Према његовом мишљењу, оно сто је тамо стварно потребно је „разоружавање менталитета и тврдоглавих умова“ (Belfast Telegraph od 26. aprila 1996; цит. према - Whittaker, 2003:8-11).

⁸ Председник George Bush их је назвао „нитковским државама које оркестрирају тероризам као осовине зла“ и навео да су те државе: Авганистан, Сирија, Либија, Судан и Северна Кореја. Обавештајни извори у САД користе двоструку класификацију:

- државе које врше терористичке акције изван своје територије у циљу постизања политичких циљева, при чему се цивили и цивилни објекти рутински нападају;
- државе које пружају терористичким организацијама политичку и идеолошку подршку, или их чак и финансијски и материјално помажу.

Ове државе, патрони тероризма, користе своје штићенике као марионете у циљу ширења своје идеологије. На овај начин се стратешким циљевима приступа на јефтинији и ефикаснији начин него уколико би се у ту сврху користиле класичне оружане снаге (Whittaker, 2003:5-7).

жају и подршку (какав је случај у већини муслиманских земаља).⁹

Да ли земље које финансирају ову ужасну појаву могу да учине нешто више, значајно другачије, како би одвратиле своје „клијенте“ од истрајавања у акцијама које остатак света сматра гнусним и неопростивим? Постоје одређени показатељи да се овај процес већ дешава.

Различити аспекти општег појма тероризам

1. У разматрању питања тероризма постоје многи фактори који доприносе његовој комплексности, између осталог и емотивна природа овог питања, политичко неслагање око њега, чак и понижавајућа конотација односног термина. Мада се тешко може наћи нека дефиниција тероризма која у себи не садржи реч насиље, овај концепт употребе насиља, који могу да користе готово сви и у готово свим конфликтним ситуацијама, се везује за одређене актере и одређене врсте конфликта. Често се помиње фраза „за једног терориста, за другог патриота“, као доказ да је овај концепт подвргнут дуплим стандардима.

2. На овај начин, сасвим разумљиво, тероризам се појављује и као проблем морала – рецимо, покушаји да се он дефинише се управо и базирају на претпоставци да су неке врсте политичког насиља морално оправдане, док друге нису. Насиље се дефинише у смислу присиле, ауторитета и легитимитета, па је стога владама, политичарима и правницима тешко да остану непристрасни. Један од проблема кривичног гоњења се јавља у случају терористичких аката који су произвели терор претњом насиљем, а да није дошло до физичког уништења, односно рањавања људи и оштећења добара. Општеприхваћена дефиниција тероризма захтева да се у њој нађу елементи терор и сила.

Као што смо већ нагласили, Генерална скупштина УН до сада није могла да се сложи око стандардне дефиниције тероризма, а ако до тога временом и дође, она мора да садржи универзални, а не прозападни смисао. Међународни тероризам се може разликовати од тероризма на националном нивоу и по присуству елемента међународне јурисдикције. Транснационални тероризам, термин који се често погрешно користи као синоним за међународни тероризам, се може

⁹ У многим случајевима критеријуми које користе Американци и Израелци за осуду Хезболаха или Хамаса нису подржани од већине арапског света, посебно у Либану и Сирији. Палестинци сматрају да их казнене експедиције Израелаца на њихове градове и фарме неправедно сврставају међу терористичке државе. Многе државе које спонзоришу тероризам на Средњем Истоку гледају на терористичке акције као на сиахад, свету мисију и рат против безбожничког Запада. Тероризам се овде може дефинисати као избавитељска, панисламска борба.

сматрати подгрупом у квалификацији тероризма са специфичним освртом на недржавне и неполитичке актере.¹⁰

3. Реч тероризам се често користи са терминима: често, углавном, уопштено и обично. Ови квалификатори дозвољавају испољавање личног става у одлучивању – да ли је неки чин терористички или не. Дефинисање тероризма фокусирањем на природу чина, а не на идентитет учинилаца или на природу њиховог циља, може унети знатан ниво објективности. Тако се прави разлика између транснационалног тероризма или тероризма који спроводе аутономни недржавни актери, без обзира да ли они уживају неки облик подршке од стране држава симпатизера или не, и међународног тероризма који спроводе појединци или групације које контролишу суверене државе.¹¹

4. Тероризам се врши из различитих разлога. Индивидуални терористички чинови се могу односити на постизање специфичних уступака, као на пример, ослобађање неке важне особе из затвора. Тероризам може да се врши и у циљу намерне провокације репресије којом би се нека влада довела у позицију самодеструкције. У ирском случају терористичке акције су вршене у циљу кажњавања противника.

5. Термини као што су борац за слободу или ослободилац су покушаји да се умањи озбиљност једне у суштини врло „ружне и прљаве“ професије. Међутим, између термина терор и тероризам је танка линија. Терор који практикује нека легитимна влада је сервиран тако да изгледа као да се ради о спровођењу закона и усмерен је на опозицију, док тероризам подразумева пркошење закону и представља средство опозиције за деструкцију власти (Whittaker, 2003:11-19).

6. Дефинисање тероризма се још компликује ако узмемо у обзир критеријум локације где настају терористичке групе и где се извршавају терористичке активности. Овде разликујемо три гледишта: 1) тероризам који се врши ван територије државе чији је грађанин учинилац терористичког акта; 2) тероризам срачунат на угрожавање интереса неке државе од стране њених грађана, и 3) тероризам који је срачунат да оштети, значајно наруши односе међу различитим државама.

Код дефинисања тероризма се често појављује један концепт који

¹⁰ У многим случајевима критеријуми које користе Американци и Израелци за осуду Хезболаха или Хамаса нису подржани од већине арапског света, посебно у Либану и Сирији. Палестинци сматрају да их казнене експедиције Израелаца на њихове градове и фарме неправедно сврставају међу терористичке државе. Многе државе које спонзоришу тероризам на Средњем Истоку гледају на терористичке акције као на дихад, свету мисију и рат против безбожничког Запада. Тероризам се овде може дефинисати као избавитељска, панисламска борба.

¹¹ Транснационални тероризам спроводе аутономни недржавни актери који могу, али не морају, да уживају подршку држава-симпатизера. Међународни тероризам спроводе појединци или групе које контролишу суверене државе (Milbank, D. L., (1976). Research Study: International and Transnational Terrorism, Whashington, DC: CIA Political Research Dept).

иде у прилог терористима, а то је да су сви акти насиља – од отмице авиона, преко бомбашких напада, атентата и уништавања инфраструктуре, уствари последица људске природе која је у својој суштини агресивна и деструктивна.

Дешавало се да терористичке кампање постигну своје циљеве. У неким случајевима се показало да је тероризам био ефикаснији и јефтинији од конвенционалног и герилског начина ратовања јер му циљ није био да уништи противника, већ да сломи његову вољу тако да он сам капитулира.

7. Дакле, дефиниције тероризма морају да се анализирају у контексту следећих наука: историје, филозофије, психологије, социологије, политике, статистике, лингвистике и права.¹² У разматрању дефиниција тероризма основна претпоставка је објективност која подразумева да се буде отворен према свакој могућности и сугестији. И само у том смислу неопходно је стати на позиције оних теорија које су свесне ограничености језика и могућности интерпретације, али које покушавају да створе нужан општи оквир, макар рељефни образац за формулисање циљева и програма у борби са њим.

8. И док се на глобалном нивоу не може постићи званична сагласност око дефиниције тероризма, дотле готово свако од нас има основну идеју шта је то тероризам. Он се испољава у веома различитим варијантама: репресија, превара, расизам, експлоатација, контролисање информација, нарушавање приватности, угрожавање људских слобода, корупција итд. Вечито питање моралности тероризма се не фокусира толико на остварење политичких циљева колико на ослобађање потлачених људи, крај колонијалне владавине, колапс ауторитарног режима, ослобађање политичких затвореника и сл. Услови који прате терористичке акције утичу на обликовање јавног мишљења. Смртоносно насиље против неке тзв. демократске земље се сматра мање прихватљивим него насилни устанак потлачених људи у некој колонијалној држави.

9. Тероризам је срачуната активност која је првенствено усмерена на креирање опште атмосфере страха с циљем да се утиче на политички ток догађаја. Резултат терористичких акција мора да буде терор, иначе оне не би могле да се окарактеришу као терористичке. Тероризам може да настане само једним чином насиља. Међутим, приступи дефинисању који се ослањају само на чин насиља, претњу насиљем, репресивним актима и сличним категоризацијама су некомплетни и не воде коначном дефи-

¹² Мада је тероризам универзална појава, многи теже да је окарактеришу као историјску категорију која се јавља само у појединим периодима историјског развоја. Други је сврставају у искључиво политичку категорију, јер су већина захтева које терористи постављају политичке природе и јављају се само у одређеном политичком контексту. Свеобухватна дефиниција тероризма би стога, пре свега, захтевала и детаљну компаративну анализу свих ових гледишта.

нисању овог феномена. Успех једне терористичке акције се мери тиме колико се успело у слабљењу капацитета изабраних представника власти и изазивању осећања личне несигурности, тј. „сејању сумње у дужности и обавезе државе“.

Дакле, да закључимо, у литератури се о тероризму могу наћи неке кључне генерализације ове теме, као нпр., замена за конвенционалан начин ратовања, оружје слабих, патолошки чиновни насиља, реаговање државе на насиље и сл. Ове генерализације су још више отежале дефинисање тероризма. До погрешних концепција долази и због тога што су оне искључиво производ запада, или искључиво производ земаља трећег света. Појавом нових врста поларизација, нових технолошких достигнућа, нових политичких односа, јавиће се и нове мотивације, хтења и нове врсте насиља (Цветковић, 2013; Милојевић, 2010; Цветковић, Поповић, 2011; Мијалковић, 2012).. То ће још више искомпликовати дефинисање тероризма, као и борбу против њега на међународном плану. Нажалост, борба против тероризма као да нема краја, и наредне генерације треба да буду спремне на то да се он никада не може искоренити. Доба тероризма може да траје вековима.

Закључак

Дефинисање нечега уствари представља увод у нешто или, у идеалном случају, давање прецизног објашњења шта нешто значи – процес који омогућава да се сагледа разлог и смисао одређене појаве, проникне у њену суштину. Међутим, уколико се не може постићи прецизност овакве врсте, онда се мора оцртати пут ка њеном ширем утемељењу и примени. Другим речима, на плану конкретне анализе, основна и полазна аналитичка категорија обухвата, тј. подразумева разумно значење термина тероризам, при чему се посебно разматрају његови бројни и разноврсни аспекти (мотивација, географски контексти, аспекти удруживања терориста или њихово индивидуално деловање, будуће форме терористичког ангажовања). Наравно, фигурира ту и гомила етичких питања и проблема, а посебну пажњу привлачи и осветљавање имица који о тероризму креирају медији и сл.

Литература

1. Arlacchi, P., (2000). Opening Remarks: Proceedings of the International Conference on “Countering Terrorism Through Enhanced International Cooperation” Courmayer Mont Blanc, Italy, 22-24 September.

2. Bassiouni, M. Ch., (1981). *Terrorism, Law Enforcement and the Mass Media: Perspectives, Problems, proposals*, The Journal of Criminal Law and Criminology, vol. 72, no. 1, New York.
3. Clutterbuck, R., (1986). *The Future of Political Violence*, London: Macmillan, RUSI.
4. Цветковић, В., Поповић, М., (2011). Могућности злоупотребе оружја за масовно уништавање у терористичке сврхе, *Безбедност*, год. 53, бр. 2, Београд, стр. 149-168.
5. Цветковић, В., (2013). Могућности злоупотребе биолошког оружја у терористичке сврхе, *Безбедност*, год. 55, бр. 2, Београд, стр. 122-140.
6. Cooley, J. K., (2000). *Unholy Wars: Afghanistan, America and International Terrorism*, London and Sterling, VA: Pluto Press.
7. Hacker, F. J., (1981). Contagion and attraction of Terror and Terrorism in: Alexander, Y. and Gleason, J. M., (eds) *Behavioural and Quantitative Perspectives on Terrorism*, New York: Pergamon Press.
8. Halliday, F., (2001). *The World at 2000: Perils and Promises*, Basingstoke: Palgrave.
9. Hamilton, L. C., (1978). *Ecology of Terrorism: A Historical and Statistical Study*, Boulder, CO: University of Colorado.
10. Harmon, C. C., (2000). *Terrorism Today*, London and Portland, OR: Frank Cass.
11. Herman, V., Van der Laan Bouma, R., (1981). Nationalist without a Nation: South Moluccan Terrorism in the Netherlands in: Lodge (ed.) *Terrorism: A Challenge to the State*, Oxford: Martin Robertson.
12. Hess, H., (1981). *Terrorism und Terrorismus – Diskurs*, Tijdschrift voor Criminologie, no. 4, Amsterdam.
13. Heyman, P. B., (1998). *Terrorism and America: A Commonsense Strategy for a Democratic Society*, Cambridge, MA and London: The MIT Press.
14. Hofman, B., (1998). *Inside Terrorism*, London: Victor Gollancz.
15. Jenkins, B. M., (1978). The Study of Terrorism: Definitional Problem in: Alexander and Gleason (eds) (1981) *Behavioural and Quantitative Perspectives on Terrorism*, New York: Pergamon Press.
16. Klajn, I., Šipka, M., (2010). *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, Novi Sad: Prometej.
17. Leiser, B. M., (1977). Terrorism, Guerrilla Warfare and International Morality, *Journal of International Studies*, vol. 12, Stanford.
18. Lodge, J. (ed.), (1982). *Terrorism: A Challenge to the State*, Oxford: Martin Robertson.
19. Mickolus, E., (1980). *Transitional Terrorism: A Criminology of Events*

- 1968-1979, London: Aldwych.
20. Miller, A. H., (1980). *Terrorism and Hostage Negotiations*, Boulder, CO: Westview Press.
  21. Milbank, D. L., (1976). *Research Study: International and Transnational Terrorism*, Washington, DC: CIA Political Research Dept.
  22. Мијалковић, С., (2012). Методолошки оквир једног научног истраживања организованог криминала и тероризма, *Безбедност*, год. 54, бр. 2, Београд, стр. 96-114.
  23. Scharf, M. P., (2000). *Defining Terrorism by Reference to the Laws of War: Problems and Prospects*, Proceedings of the International Conference on “Countering Terrorism Through Enhanced International Cooperation”, Courmayeur Mont Blanc, Italy, 22-24 September.
  24. Милојевић, С., (2010). Нуклеарни тероризам, *Безбедност*, год. 52, бр. 3, Београд, стр. 46-67.
  25. Sederberg, P. C., (2003). *Global Terrorism: Problems of Challenge and Response*, *The New Global Terrorism, Characteristics Causes, Controls*.
  26. Whittaker, D. J., (2003). *The Terrorism reader – second Edition*, New York.
  27. Pinjo, E., *Islamski terorizam*, <http://www.mm.cp.ba/printart123.html>
  28. Walker, C., (2002). *Blackstone’s Guide to the Antiterrorism Legislation*, Oxford University Press.
  29. Wiewiorka, M., (1993). *The Making of Terrorism*, Chicago, IL: University of Chicago Press.
  30. Wilkinson, P., (2000). *Terrorism versus Democracy: the Liberal State Response*, London and Portland, OR: Frank Cass.
  31. Williams, P. L., (2002). *Al Qaeda: Brotherhood of Terror*, London and Harlow: Pearson.

An Attempt at Producing a Universally Acceptable Definition of Terrorism

***Abstract:** Despite an explosive increase of terrorist acts on the global level, terrorism has not been comprehensively defined to the present date. Moreover, there is not even a generally accepted and approved definition. Some government officials tend to call all violent acts, committed by their opponents, the acts of terrorism. On the other side, antigovernment extremists state that they are the victims of government terror. Imprecise and ambiguous nature of this term accounts for the fact that it is applied to all acts that generate fear and terror for the purpose of attaining various aims. In a more general*

sense, it can be applied to some similar acts of violence, such as, a plane hijacking, which originally was not planned to become a terrorist act. Political sociologists believe that, unfortunately, it is not possible to reach a more universal definition of terrorism since the mere defining process is the part of a wider constellation of ideological and political goals. All efforts made in this direction support the argument that prospects change depending on the fact where and when a terrorist act is committed. However, the question of defining this phenomenon is crucial for its understanding and for determining the measures against it. Most observers are ready to label every act of violence as a terrorist act. Others are not willing to classify violent acts of revolutionary nature as terrorist acts. Confusion is even increased if we want to define the same act of violence which is committed by a politically motivated individual, a criminal or a mentally defective person.

To conclude, literature on terrorism abounds in generalization of this matter describing it as a substitute for conventional way of waging a war, the weapon of the weak, pathological acts of violence, reaction of the state to violence, etc. Such generalizations additionally hinder the attempts to find an acceptable definition. Wrong conceptions are frequently found because they are exclusively made by western countries or third world countries. With the appearance of new polarizations, new technological advancement and new political relations, we shall encounter new forms of motivation, new aspirations and new forms of violence. This will even further complicate defining terrorism, as well as the struggle against it at the international level - as George Bush put it after 9/11 events: "The struggle against terrorism is endless and future generation should be ready for the fact that it will never be eradicated. The age of terrorism can last centuries."

Keywords: *definition, terrorism, violence, intimidation, motivation, double standards, political offender.*